

Akran Zorbalığının, Aleksitimi, Üst Biliş ve Eşlik Eden Ruhsal Sorunlar ile İlişkisi

Mesut Yavuz¹, Arzu Önal Sönmez², Selcan Arslandoğdu³, Yasemin Gamze Aksoy³, Zeynep Yentürk³

¹Fransız Lape Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, İstanbul, Türkiye

²Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

³İstanbul Aydın Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Mesut Yavuz, Dr. Öğr. Üyesi
Arzu Önal Sönmez, Dr. Öğr. Üyesi
Selcan Arslandoğdu, Psikolog
Yasemin Gamze Aksoy, Psikolog
Zeynep Yentürk, Psikolog

İletişim:

Dr. Öğr. Üyesi Mesut Yavuz
Fransız Lape Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, İstanbul, Türkiye
Tel: +90 530 607 45 07
E-Posta: mesutyavuzdr@gmail.com

Gönderilme Tarihi : 07 Ağustos 2018
Revizyon Tarihi : 19 Ekim 2018
Kabul Tarihi : 23 Ekim 2018

ÖZET

Amaç: Araştırmanın amacı, ergen yaş grubunda aleksitimi karakter özellikleri, üst bilişsel sorunlar ve eşlik eden ruhsal, davranışsal sorunların, akran zorbalığına maruz kalma ve zorbalık yapma üzerine etkilerinin incelenmesidir.

Çalışma planı: Araştırmaya İstanbul ilinden bir anadolu lisesi ve bir düz liseden, 14-17 yaş aralığında 450 öğrenci (%61 kız, n=278) dahil edilmiştir. Ölçek olarak 20 soruluk Toronto aleksitimi ölçeği, üst biliş ölçeği çocuk ve ergen formu, güçler ve güçlükler anketi öz bildirim formu kullanılmıştır. Veriler bağımsız örneklem t testi, Pearson momentler çarpımı korelasyon testi ve çoklu doğrusal regresyon analizi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: Aleksitimi ve davranışsal sorunların zorbalığına maruz kalma riskini arttırdığı; davranış sorunları, dikkat eksikliği ve hiperaktivite belirtileri ve akran sorunlarının da zorba davranış gelişim riskini arttırdığı görülmüştür.

Sonuç: Aleksitimi ve davranışsal sorunların erken tespit edilmesi ve tedavisi, zorbalığa uğrama ve zorbalık davranış gelişimini ve yaşamın ileriki döneminde ortaya çıkabilecek ilişkili ruhsal ve davranışsal patolojileri önleyebilir.

Anahtar sözcükler: Zorbalık, aleksitimi, üst biliş, ergenlik

THE ASSOCIATION OF BULLYING WITH ALEXITHYMIA, METACOGNITION AND ASSOCIATED MENTAL HEALTH PROBLEMS

ABSTRACT

Purpose: The aim of this study is to investigate the effect of alexithymic characteristics, metacognitive problems, mental and behavioral problems on the risk of the development of bullying behaviors and to be a victim of bullying.

Study design: 450 students (61%girls, n=278) aged between 14-17 recruited from one Anatolian high school and (another) high school were included in this study. 20-Item Toronto Alexithymia Scale, Metacognitions questionnaire for children, and Strengths and difficulties questionnaire self-report form were used as measures. Data were analyzed by independent sample t-test, Pearson product-moment correlation coefficient, and multivariate linear regression analysis.

Results: The results revealed that alexithymia and behavioral problems increase the risk of being a victim; and behavioral problems, Attention deficit hyperactivity disorder/symptoms and peer problems increase the risk of bullying behaviors.

Conclusion: Early identification and treatment of alexithymia and behavioral problems may prevent the development of bullying behaviors and being a victim of bullying; and also may prevent mental and behavioral problems associated with bullying in later stages of life.

Keywords: bullying, alexithymia, metacognition, adolescence.

Akran zorbalığı bireyin, aynı yaş grubundan bir kişi veya grup tarafından, amaçlı ve tekrarlayıcı olarak, fiziksel (itme, vurma vb.), veya sözel (lakap takma, aşağılama, alay etme vb.) şiddete maruz kalması, hakkında söylenti yayılması, dışlanma, yalnız bırakılma, eşyalarına zarar verilmesi, eşyalarının çalınması gibi agresif davranışlara maruz kalmasını tanımlamaktadır. Zorbalığa maruz kalan birey ile zorba davranışları sergileyenler arasında genellikle fiziksel, maddi veya popülerite açısından bir güç dengesizliği bulunmaktadır (1,2). 40 ülkede yapılan araştırmaya göre, akran zorbalığına maruz kalmanın çocuk ve ergenler arasında yaygınlığı %32 olarak bulunmuştur (3). Ülkemizde lise öğrencilerinde yapılan bir araştırmaya göre, ergenlerin %24'ü zorbalığa maruz kaldıklarını, %29.3'ü ise zorba davranış sergilediklerini belirtmektedir. Bu araştırmada en sık maruz kalınan zorbalıklar, sözel ve fiziksel zorbalık olarak bildirilmiştir (4).

Akran zorbalığı, çocuk ve gençlerin ruhsal ve davranışsal gelişimi ve iyilik haline olumsuz etkileri nedeni ile üzerinde önemle durulan bir konudur. Zorbalığa maruz kalma, çocuk ve ergenlerde ileriki dönemde depresyon ve kaygı bozuklukları (5); kendine zarar verme davranışı, intihar, alkol ve madde kullanımı (6) gibi ruhsal sorunların gelişme riskini arttırmaktadır. Zorbalığa maruz kalma sıklıkla içselleştirme sorunları ile ilişkilendirilmesine karşın, bu çocuklar zaman içinde agresif davranışlar ve davranım bozukluğu (DB) geliştirebilmekte ve ilerleyen süreçte kendileri de zorba davranışlara yönelebilmektedirler (7).

Zorbalığa maruz kalmanın ruhsal ve davranışsal sorunların gelişimini arttırabilmesinin yanı sıra, ruhsal ve davranışsal sorunlar da zorbalığa maruz kalma riskini arttırabilmektedir. Depresyon, kaygı bozuklukları, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu (DEHB), DB tanısı alan çocuk ve ergenler yaşlarına oranla daha sık olarak zorbalığa maruz kalmaktadır (8).

Aleksitimi, kişiler arası ilişkileri ve sosyal işlevselliği etkileyebilmesi nedeni ile akran zorbalığı konusunda üzerinde durulması gereken bir konudur. Aleksitimi temel olarak duyguların tanımlanması, ifade edilmesinde zorluk, aşırı dışa dönük düşünce tarzı ve kısıtlı hayal kurma becerisi ile tanımlanan bir kişilik yapısıdır (9). Aleksitimi tanılı bireyler empati kurma ve duyguların derinliğini kavramada beceri eksiklikleri nedeni ile, yaşlıları arasında sıklıkla dışlanma ve sosyal izolasyona maruz kalırlar (10,11). Ek olarak aleksitimi tanılı bireyler dürtü kontrol sorunlarına da yatkındırlar (12). Aleksitimide sıklıkla görülen dışlanma ve sosyal

izolasyon akran zorbalığına maruz kalma, dürtü kontrol sorunları ise zorba davranış riskini arttırabilir.

Akran zorbalığı konusunda üzerinde durulabilecek bir konu da üst biliştir. Üst biliş, bireyin kendi düşünce süreçlerinin gelişimini, içeriğini ve yol açtığı sonuçları gözleyen ve denetleyen bilişsel bir yapı olarak tanımlanabilir (13). Üst bilişsel sorunlar, hatalı bilişsel süreçleri denetleme ve düzeltmede zorluk oluşturacağı için, depresyon ve kaygı bozuklukları gibi içselleştirme problemlerine (14,15), DB, dürtü kontrol bozuklukları gibi dışsallaştırma problemlerine (16) yol açabilmektedir. Üst bilişsel sorunlar ek olarak kişiler arası etkileşimi ve sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilmektedir (17). Kişiler arası etkileşimi ve sosyal işlevselliği olumsuz etkilenen birey, zorba davranışlar sergileyen yaşlıları tarafından hedef seçilebilmektedir (8).

Yazındaki bilgiler incelendiğinde, sosyal izolasyonun, içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinin akran zorbalığına maruz kalma ve zorba davranışlar sergileme olasılığını arttırdığı görülmektedir. Araştırmamızda ise aleksitiminin, bireyin duygularını tanıma ve ifade etmede zorluk, sınırlı empati becerisi ve önemli sosyal kısıtlılık nedeni ile ergenlerin yaşlıları ile ilişkisini olumsuz etkileyerek zorbalık riskini arttıracığı hipotez edilmiştir. Üst bilişsel sorunların da bireyin içselleştirme ve dışsallaştırma bozukluklarına yatkınlığını arttırarak, benlik saygısını düşürerek ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkileyerek zorbalık riskini arttıracığı hipotez edilmiştir. Bu bilgiler ışığında araştırmamızda ergenlerde akran zorbalığının aleksitimi, üst bilişsel sorunlar ve eşlik eden ruhsal ve davranışsal problemler ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bilgilerimize göre araştırmamız bu değişkenlere bir arada odaklanan ilk araştırmadır.

Çalışma planı

Katılımcılar ve işlem

Bu araştırmaya İstanbul'dan bir anadolu lisesi ve bir düz liseden 14 ile 17 yaş aralığında 450 lise (%61 kız, n= 278; %39 erkek, n=172) öğrenci dahil edilmiştir. Kızların yaş ortalaması 15.04±1.11, erkeklerin yaş ortalaması ise 15.34±0.6'dır. Çalışma öncesi İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile irtibata geçilmiş, çalışmanın amacı, yöntemi ve planlanan katılımcı sayısı belirtilmiş ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün yönlendirmeleri uyarınca ilgili okullar belirlenmiştir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden ve ilgili okul müdürlüklerinden çalışma için gerekli izinler alınmıştır. Çalışma öncesi İstanbul Aydın Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulundan onay alınmıştır. Çalışmaya dahil edilen ergenler ve aileleri çalışmanın amacı ve yöntemi ile ilgili ayrıntılı

olarak bilgilendirilmiş, ergenler ve ailelerinden sözel ve yazılı onamları alınmıştır. Çalışmada kullanılan ölçekleri doldurmaları için katılımcılara 45 dakikalık süre verilmiş ve katılımcılar ölçekleri bir araştırmacı gözetiminde doldurmuşlardır. Okuma yazmasında sorun olan ergenlerin ölçekleri doğru anlayarak cevaplamaları engelleneceği için bu ergenler çalışma dışında bırakılmışlardır. Buna ek olarak aileler ve rehberlik biriminde görevli psikolog ve rehber öğretmenlerden alınan bilgilere göre, görme ve işitme engeli olan ve zeka geriliği, otizm, özel öğrenme güçlüğü gibi nörogelişimsel bir bozukluğu bulunan ergenler çalışma sonuçlarının olumsuz etkilenme olasılığı nedeni ile çalışmaya dahil edilmemiştir.

Ölçekler

Sosyodemografik veri formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet ve aylık gelir düzeyleri gibi sosyodemografik verilerini öğrenmek amacı ile araştırmacılar tarafından oluşturulmuş form kullanılmıştır.

Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu: Ayas ve Pişkin (18) tarafından geliştirilen ölçek, her biri 53 sorudan oluşan "kurban" ve "zorba" alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Kurban alt boyutu zorbalığa maruz kalma, zorba alt boyutu ise zorbalık davranışını uygulamayı değerlendirir. Ölçeğin, kurban ve zorba alt ölçeklerinin, fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, izolasyon, söylenti yayma, eşyalara zarar verme ve cinsel zorbalık olarak altışar alt boyutu bulunmaktadır. Yüksek puanlar daha ciddi zorbalığa maruz kalma ve zorbalık davranışını uygulamayı işaret etmektedir. Ölçeğin 1900 orta okul ve lise öğrencisi üzerinde yapılan geçerlik güvenilirlik çalışmasında, Cronbach alfa değerleri kurban kısmı için 0.93, zorba kısmı için 0.92 olarak bildirilmiştir (18).

20 soruluk Toronto aleksitimi ölçeği (TAÖ-20): Aleksitimi karakter özelliklerini değerlendirmek için tüm dünyada yaygın olarak kullanılan ölçek, Bagby ve arkadaşları (19) tarafından oluşturulmuştur. Ölçeğin duyguları tanımadada güçlük, duyguları belirtmekte güçlük ve aşırı dışa dönük düşünce olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekten 20 ile 100 arası puan alınabilmektedir ve 59 ve üstü puan alınması aleksitimi tanısını göstermektedir. Bolat ve arkadaşları (20) Türkçe TAÖ-20'nin psikometrik özelliklerinin ergen popülasyonunda iyi olduğunu ve ölçeğin ergen popülasyonunda kullanılabileceğini bildirmişlerdir. Ölçeğin ergen popülasyonunda Cronbach alfa değeri 0.78 olarak bulunmuştur (20).

Üst biliş değerlendirme ölçeği, çocuk ve ergen formu (ÜBÖ-ÇE): Çocuk ve ergenlerde üst bilişsel sorunları değerlendirmek amacı ile Bacow ve arkadaşları (21) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek olumlu üst endişeler, olumsuz üst endişeler, batıl inançlar ceza ve sorumluluk inançları ve bilişsel izleme olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır. Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Irak (22) tarafından yapılan ÜBÖ-ÇE 24 sorudan oluşmakta ve dörtlü likert tipi ile derecelendirilmektedir. Her bir soru 1 ile 4 arasında puanlanmaktadır ve ölçekten 24 ile 96 arası puan alınabilmektedir. Yüksek puanlar daha ciddi üst bilişsel sorunlara işaret etmektedir. Türkçe ÜBÖ-ÇE'nin Cronbach alfa değeri 0.73 olarak bulunmuştur (22).

Güçler ve güçlükler anketi, öz bildirim formu (GGA 11/17): Goodman tarafından (23) geliştirilmiş ölçek, tüm dünyada çocuk ve ergenlerin ruhsal ve davranışsal sorunlarını taramak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkçe geçerlik ve güvenilirliği, Güvenir ve arkadaşları (24) tarafından yapılmış ve Cronbach alfa değeri 0.73 olarak bulunmuştur. Toplam 25 sorudan oluşan ölçek, üçlü likert tipi ile derecelendirilmiştir ve sorular doğruluk derecesine göre 0,1,2 olarak puanlanmıştır. Ölçeğin, her biri beşer soru içeren duygusal sorunlar, davranış sorunları, dikkat eksikliği ve hiperaktivite ve akran sorunları alt ölçekleri bulunmaktadır ve bu alt ölçeklerden alınan puanların toplamı, toplam sorun puanını oluşturmaktadır. Sosyal davranışlar alt ölçeği ise ayrı puanlanmaktadır ve olumlu sosyal özelliklerle ölçmektedir.

İstatistik analiz

Veriler SPSS 24 istatistik programı ile analiz edilmiştir. Sıklık ve ortalama değerler hesaplanmıştır. Güç analizi sonucu kız ve erkek gruplarında 55 katılımcının istatistik değerlendirmesi için yeterli olduğu görülmüştür. Verilerin basıklık ve çarpıklık değerleri hesaplanmış ve değerlerin ± 1.5 aralığında olması sonucu verilerin normal dağıldığı varsayılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin puan ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılması bağımsız örneklem t testi ile yapılmıştır. Ölçek puanları arasındaki ilişki, Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı ile değerlendirilmiştir. Aleksitimi, üst bilişsel sorunlar, ruhsal ve davranışsal sorunların akran zorbalığına maruz kalma ve zorbalık yapma düzeylerine yordayıcı etkisini değerlendirmek için iki ayrı model oluşturulmuş ve çoklu doğrusal regresyon analizi geriye doğru (backward) eleme metodu ile uygulanmıştır. Bir modelde yordanan değişken olarak zorbalığa maruz kalma, diğer modelde ise zorbalık davranışı uygulama puanları yer almıştır.

Bulgular

450 katılımcının %61'i kız (n= 278); %39'u erkektir (n=172). Kızların yaş ortalaması 15.04±1.11, erkeklerin yaş ortalaması ise 15.34±0.6'dır. Katılımcıların ailelerinin %10'u (n=45) <2000 tl, %26'sı (n=117) 2001-4000 tl, %23'ü (n=103) 4001-6000 tl, %21'i (n=94) 6001-8000 tl, %20'si (n=91) >8000 tl aylık gelir düzeyine sahiptir.

Kurban ölçeği toplam puanları (p<0.001); fiziksel (p=0.002) ve sözel şiddete maruz kalma (p<0.001), söylenti yayılma (p=0.014), izole edilme (p=0.004), eşyasına zarar verilme (p=0.005) ve cinsel zorbalığa maruz kalma puanları (p=0.005), erkeklerde kızlara göre anlamlı oranda yüksek bulunmuştur. Zorba ölçeği toplam puanları (p=0.009); fiziksel (p=0.002) ve sözel şiddet (p=0.004) ve cinsel zorbalık puanları (p=0.015), erkeklerde kızlara göre anlamlı oranda yüksek bulunurken; söylenti yayma, izole etme ve eşyaya

zarar verme puanları açısından iki grup arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Kurban ve zorba ölçek puanlarının cinsiyetler arası karşılaştırılması tablo 1'de sunulmuştur.

Kurban ölçeği toplam puanları ile ÜBÖ-ÇE (r=128), TAÖ-20 (r=191), GGA toplam (r=266), duygusal sorun (r=159), davranış sorun (r=309), dikkat eksikliği/hiperaktivite (r=158) ve akran sorun puanları (r=118) arasında pozitif yönde, sosyal davranış sorun puanları arasında ise (r=-189) negatif yönde anlamlı korelasyon saptanmıştır. Ek olarak zorba ölçeği toplam puanları ile ÜBÖ-ÇE (r=110), TAÖ-20 (r=167), GGA toplam (r=303), duygusal sorun (r=133), davranış sorun (r=277), dikkat eksikliği/hiperaktivite (r=185) ve akran sorun puanları (r=247) arasında pozitif yönde, sosyal davranış sorun puanları ile arasında ise (r=-196) negatif yönde anlamlı korelasyon bulunmuştur. Ölçek ve alt ölçek puanları arasında korelasyon katsayılarının incelenmesi tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 1. Akran zorbalığı ölçek ve alt ölçek puan ortalamalarının cinsiyetler arası karşılaştırılması

	Kız (n=278)	Erkek (n=172)	t	p
Kurban toplam	67.63±22.52	79.63±38.61	-3.684	<0.001
Kurban fiziksel	21.77±8.91	24.94± 11.72	-3.024	0.002
Kurban sözel	10.01±4.53	12.59±6.87	-4.336	<0.001
Kurban izolasyon	7.60±3.37	8.66±4.95	-2.464	0.014
Kurban söylenti	5.53±2.36	6.54±4.20	-2.886	0.004
Kurban eşya	11.6±14.31	13.63±8.62	-2.834	0.005
Kurban cinsel	11.39±4.71	13.46±8.73	-2.842	0.005
Zorba davranış toplam	74.31±27.68	82.63±35.16	-2.639	0.009
Zorba fiziksel	24.14±10.30	27.53±11.59	-3.143	0.002
Zorba sözel	11.03±5.17	12.85±7.07	-2.931	0.004
Zorba izolasyon	8.55±4.76	8.66±5.17	-0.238	0.812
Zorba söylenti	6.33±3.11	6.88±3.84	-1.576	0.116
Zorba eşya	12.57±5.17	13.27±6.89	-1.156	0.249
Zorba cinsel	11.81±5.08	13.43±7.67	-2.447	0.015

Bağımsız örneklem t testi; Dik/Hiper: Dikkat eksikliği ve hiperaktivite, kalın: istatistiksel anlamlı

Tablo 2. Akran zorbalığı, ÜBÖ-ÇE, TAÖ-20 ve GGA ölçek puanları arasındaki korelasyon katsayıları

	TAÖ-20	Kurban	Zorba davranış	ÜBÖ-ÇE	Duygusal Sorun	Dik/hiper	Davranış Sorun	Akran Sorun	Toplam sorun	Sosyal davranış
TAÖ-20	1	.191**	.167**	.231**	.444**	.375**	.267**	.190**	.489**	-.096*
Kurban	.191**	1	.597**	.128*	.159*	.158*	.309**	.118*	.266**	-.189**
Zorba davranış	.167**	.597**	1	.110*	.133*	.185*	.277**	.247*	.303**	-.196**
ÜBÖ-ÇE	.231**	.128*	.110*	1	.441**	.121*	.152*	.141*	.332**	.102*
Duygusal sorun	.444**	.159*	.133*	.441**	1	.277**	.261**	.281**	.715**	-.031
Dik/hiper	.375**	.158*	.185*	.121*	.277**	1	.273**	.170**	.670**	-.162*
Davranış sorun	.267**	.309**	.277**	.152*	.261**	.273**	1	.344**	.639**	-.411**
Akran sorun	.190**	.118*	.247**	.141*	.281**	.170**	.344**	1	.651**	-.265**
GGA toplam sorun	.489**	.266**	.303**	.332**	.715**	.670**	.639**	.651**	1	-.295**
Sosyal davranış	-.096*	-.189**	-.196**	.102*	-.031	-.162*	-.411**	-.265**	-.295**	1

Pearson momentler çarpımı korelasyon testi; TAÖ-20: 20 soruluk Toronto aleksitimi ölçeği, ÜBÖ-ÇE: Üst biliş ölçeği, çocuk ve ergen formu, GGA: Güçler ve güçlükler anketi, Dik/Hiper: Dikkat eksikliği ve hiperaktivite; *p<0.05, ** p<0.001

Kurban olma toplam puanlarının yordanan değişken olarak dahil edildiği regresyon analiz modelinde, TAÖ-20 puanlarının ($p=0.028$) ve davranış sorunları alt ölçek puanlarının ($p<0.001$) kurban olmayı anlamlı ölçüde yordadığı görülmüştür. ÜBÖ-ÇE ve duygusal sorun, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, akran sorunları ve sosyal davranış alt ölçek puanlarının ise anlamlı bir yordayıcı etkisi bulunmamaktadır ($p>0.05$) (Tablo 3).

Zorbalık toplam puanlarının yordanan değişken olarak dahil edildiği regresyon analiz modelinde, davranış sorunları ($p<0.001$), dikkat eksikliği ve hiperaktivite ($p=0.025$) ve akran sorunları alt ölçek puanlarının ($p=0.001$) zorba davranışları anlamlı ölçüde yordadığı görülmüştür. ÜBÖ-ÇE, TAÖ-20 toplam puanlarının, duygusal sorun ve sosyal davranış alt ölçek puanlarının ise anlamlı bir yordayıcı etkisi bulunmamaktadır ($p>0.05$) (Tablo 4).

Tartışma

Bu çalışma İstanbul'da 14 ile 17 yaş aralığında 450 lise (%61 kız, $n=278$; %39 erkek $n=172$) öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Sonuç olarak, aleksitimi ve davranış sorunlarının akran zorbalığına maruz kalma olasılığını artırdığı; davranış sorunları, dikkat eksikliği ve hiperaktivite

belirtileri ve akran sorunlarının ise zorba davranışlara yönelme riskini arttırdığı görülmüştür. Üst biliş sorunlarının ise akran zorbalığına maruz kalma ve zorbalık davranışında bulunma riskini anlamlı olarak arttırmadığı anlaşılmıştır. Ek olarak erkeklerin zorbalığa maruz kalma ve zorba davranışlarda bulunma düzeylerinin kızlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bilgi Topçu ve Dönmez'in çalışma sonuçları (25) ile uyumludur. Çalışmamızın sonuçlarında DB ve DEHB gibi dışsallaştırma sorunlarının zorbalık ve yapma ve zorbalığa uğrama ile ilişkisi olduğu görülmüştür. Erkeklerde DB ve DEHB tanılarının kızlara göre daha sık görülmesi (26), akran zorbalığına maruz kalma ve zorbalık davranışında bulunma sıklığının erkeklerde daha yüksek olmasını açıklayabilir.

Aleksitimi özellikleri gösteren ergenler duygularını tanımlamada ve ifade etmede zorluk ve empati becerilerinin zayıflığı nedeni ile akran ilişkilerinde ve sosyal etkileşimde ciddi sorunlar yaşayabilmektedirler. Aleksitimik karakter özelliği nedeni ile duygularını iyi ifade edemeyen ergenin, arkadaşları ile yakınlaşmada ve akran grupları kurmakta zorlanacağı göz önüne alındığında, sosyal izolasyona maruz kalması anlaşılabilir (27). Yalnız kalan ergen, zorbalık özellikleri gösteren akranları tarafından, sosyal desteği

Tablo 3. TAÖ-20, ÜBÖ-ÇE ve GGA ölçek puanlarının zorbalığa maruz kalma düzeyi üzerine yordayıcı etkisi

Bağımsız değişkenler	R2	Uyarlanmış R2	B	β	t	%95 GA Alt-Üst Değerler	p
	0.448	0.445					
Sabit			44.451		4.273	(24.006) (64.895)	<0.001
TAÖ-20			.297	.104	2.209	(.033) (.561)	0.028
ÜBÖ-ÇE			.218	.078	1.673	(- 038) (.474)	0.095
Davranış sorun			4.225	.231	4.520	(2.388) (6.062)	<0.001
Sosyal davranış			-1.391	-.093	-1.861	(-2.860) (.078)	0.063

Model 4, Çoklu doğrusal regresyon analizi, model 4, dışlanmış değişkenler: duygusal sorun, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, akran sorun; **TAÖ-20**: 20 sorulukToronto aleksitimi ölçeği, **ÜBÖ-ÇE**: Üst biliş ölçeği, çocuk ve ergen formu, **GGA**: Güçler ve güçlükler anketi, **Dik/Hiper**: Dikkat eksikliği ve hiperaktivite, **GA**: Güven aralığı, β : Standardize katsayılar, **kalin**: istatistiksel anlamlı

Tablo 4. TAÖ-20, ÜBÖ-ÇE ve GGA ölçek puanlarının zorbalık davranış düzeyi üzerine yordayıcı etkisi

Bağımsız değişkenler	R2	Uyarlanmış R2	B	β	t	%95 GA Alt-Üst Değerler	p
	0.435	0.428					
Sabit			55.498		16.021	(24.006) (64.895)	<0.001
Dik/Hiper			1.391	.105	2.354	(.278) (2.604)	0.025
Davranış sorun			3.611	.193	3.951	(1.815) (5.407)	<0.001
Akran sorun			2.464	.163	3.415	(1.046) (3.883)	0.001

Model 5, Çoklu doğrusal regresyon analizi; yordanan değişken: zorba puanları; dışlanmış değişkenler: TAÖ-20, ÜBÖ-ÇE, duygusal sorun, sosyal davranış; **TAÖ-20**: 20 sorulukToronto aleksitimi ölçeği, **ÜBÖ-ÇE**: Üst biliş ölçeği, çocuk ve ergen formu, **GGA**: Güçler ve güçlükler anketi, **GA**: Güven aralığı, β : Standardize katsayılar, **kalin**: istatistiksel anlamlı

zayıf olduğu için kolaylıkla hedef seçilebilir. Kişiler arası ilişkilerin (28) ve akran gruplarının zorbalığın gelişiminde veya önlenmesinde önemli olduğu araştırmalarda bildirilmiştir (2). Aleksitimi özellikleri gösteren ergenler, empatik düşünme becerisinde eksiklikleri nedeni ile karşı tarafın duyguları hakkında gerekli çıkarımları yapamayabilmektedir. Bu durum, ergenin, öfkeli ve zorbalığa yatkın akranlarını gerekli anda fark edip, onlardan kendisini koruyucu önlemler almasını engelleyebilir. Bu bilgiler göz önüne alındığında, aleksitiminin zorbalığa maruz kalma düzeyini arttırması daha iyi anlaşılabilir. Önceki araştırmalarda aleksitiminin, zorbalık ile travma sonrası stres bozukluğu belirtileri arasında aracı etkisi bildirilmiştir (29). Bizim araştırmamız, aleksitiminin zorbalığa uğrama riskini de arttırdığını göstermektedir. Bilgilerimize göre bu bilgi, yazında özgül olarak ilk olarak araştırmamızda bildirilmektedir.

Çalışmamızın sonuçlarına göre davranış sorunları, hem zorbalığa maruz kalma hem de zorbalık yapma olasılığını arttırmaktadır. Akranlarına karşı agresif tutumlar sergileyen ergenler, bir süre sonra damgalanma veya intikam amaçlı arkadaşları tarafından zorbalık görebilirler. Buna ek olarak, arkadaşlarından zorbalık gören ergenler, daha sonra intikam amaçlı veya kendilerini zayıf göstermekten çekindikleri için zorba pozisyona geçebilirler (30). Çalışmamızın sonuçlarına göre, davranış sorunlarına ek olarak dikkat eksikliği ve hiperaktivite belirtileri ve akran sorunları gibi dışsallaştırma sorunlarının da zorba davranış sergileme olasılığını arttırdığı görülmektedir. Bu bilgi Cook ve arkadaşlarının (8) sonuçları ile uyumludur. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite belirtilerine sahip çocuklarda dürtü kontrol sorunlarının fazla görülmesi (31), öfkelerini kontrol etmekte zorlanmalarına ve zorbalık davranışına yönelmelerine sebep olabilir.

Beklentilerimizden farklı olarak üst bilişsel sorunlar ile zorbalığa maruz kalma ve zorbalık yapma arasında bir ilişki saptanmamıştır. Üst bilişsel sorunların kaygı bozuklukları,

depresyon, davranış bozuklukları gibi birçok ruhsal bozukluk gelişiminde rol oynadığı bildirilmiştir (14). Üst bilişsel sorunların zorbalığa direkt etkisi saptanmasa da, ileriki araştırmalarda üst biliş sorunlarının ruhsal patolojiler ve akran zorbalığı arasında aracı ilişki rolü araştırılabilir. Ek olarak daha yüksek örneklem sayısı, üst bilişsel sorunların zorbalığa etkisinin anlamlı düzeye ulaşmasını sağlayabilir.

Çalışmamız kısıtlılıkları ile birlikte değerlendirilmelidir. Çalışmamızın kesitsel niteliği, nedensellik konusunda kesin bir kanaate varılmasını engellemektedir. Ek olarak örneklemin İstanbul'dan elde edilmesi, sonuçların genelleştirilmesi konusunda dikkatli olunması gerektiğini düşündürmüştür. Buna karşın ulusal ve uluslararası yazında, akran zorbalığı, aleksitimi, üst biliş ve eşlik eden ruhsal sorunların ilişkisi konusuna bir arada odaklanan ilk araştırma olması sebebi ile, bu araştırmanın sonuçlarının bilgilerimize önemli katkılarda bulunabileceği düşünülmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak çalışmamızda aleksitimi, davranış sorunları ve dikkat eksikliği ve hiperaktivitenin erken teşhisi ve gerekli tedavilerin uygulanmasının, akran zorbalığının ortaya çıkarabildiği ergenlik ve sonrasındaki olumsuz fiziksel ve ruhsal etkileri (32) sınırlayacağı kanaatine varılmıştır. Aleksitimide ergenin duygularının farkındalığının ve ifade becerisinin arttırılması, empatik düşünme yetisinin iyileştirilmesi önem kazanmaktadır. Bu arkadaş ilişkilerinin iyileştirilmesinde, dışlanmanın azaltılmasında ve zorbalığa yatkın akranlarından uzak durma ve korunma becerilerinin gelişiminde önemli görülmektedir. Davranış sorunlarının tedavisinde, ilaç tedavisi, psikoterapi ve aile danışmanlığı sorunun çözümünde faydalı olabilir. Akran zorbalığı konusunda, okulda rehberlik birimlerinin, psikologların, birinci basamak sağlık çalışanlarının, çocuk hastalıkları ve çocuk psikiyatri hekimlerinin farkındalığının arttırılması ve akran sorunları açısından risk altında olan çocuk ve ergenlerin gerekli tedavilere yönlendirilmesi kritik öneme sahiptir.

Kaynaklar

1. Olweus, D. Bullying at School: Knowledge Base and an Effective Intervention Program. In C. F. Ferris & T. Grisso (Eds.), *Understanding Aggressive Behavior in Children* New York: New York Academy of Sciences, 1996: 265-76.
2. Lodder GM, Scholte RH, Cillessen AH, Giletta M. Bully Victimization: Selection and Influence Within Adolescent Friendship Networks and Cliques. *J Youth Adolesc* 2016; 45: 132-44. [\[CrossRef\]](#)
3. Craig W, Harel-Fisch Y, Fogel-Grinvald H, Dostaler S, Hetland J, Simons-Morton B, et al. A Cross-National Profile of Bullying and Victimization Among Adolescents in 40 Countries. *Int J Public Health* 2009; 54 (Supp 2): 216-24. [\[CrossRef\]](#)
4. Hesapçioğlu ST, Yeşilova H. Feelings, Thoughts and Attitudes of High School Students Toward School Bullying and the Bullies. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2015; 16: 284-93. [\[CrossRef\]](#)
5. Kaltiala-Heino R, Rimpelä M, Rantanen P, Rimpelä A. Bullying at School an Indicator of Adolescents at Risk for Mental Disorders. *J Adolesc* 2000; 23: 661-74. [\[CrossRef\]](#)
6. Copeland WE, Wolke D, Angold A, Costello EJ. Adult Psychiatric Outcomes of Bullying and Being Bullied by Peers in Childhood and Adolescence. *JAMA Psychiatry* 2013; 70: 419-26. [\[CrossRef\]](#)
7. Camodeca M, Goossens FA. Aggression, Social Cognitions, Anger and Sadness in Bullies and Victims. *J Child Psychol Psychiatry* 2005;46:186-97. [\[CrossRef\]](#)
8. Cook CR, Williams KR, Guerra NG, Kim TE, Sadek S. Predictors of Bullying and Victimization in Childhood and Adolescence: A Meta-Analytic Investigation. *Sch Psychol Q* 2010; 25: 65-83. [\[CrossRef\]](#)
9. Nemiah JC, Freyberger H, Sifneos PE. *Alexithymia: A View of the Psychosomatic Process*. Modern Trends in Psychosomatic Medicine, third edition, OW Hill (Ed.), London: Butterworths, 1976: 430-39.
10. Grynberg D, Luminet O, Corneille O, Grezes J, Berthoz S. Alexithymia in the Interpersonal Domain: A General Deficit of Empathy. *Pers Individ Dif* 2010; 49: 845-50. [\[CrossRef\]](#)
11. Feldmanhall O, Dalgleish T, Mobbs D. Alexithymia Decreases Altruism in Real Social Decisions. *Cortex* 2013; 49: 899-904. [\[CrossRef\]](#)
12. Velotti P, Garofalo C, Petrocchi C, Cavallo F, Popolo R, Dimaggio G. Alexithymia, Emotion Dysregulation, Impulsivity and Aggression: A Multiple Mediation Model. *Psychiatry Res* 2016; 237: 296-303. [\[CrossRef\]](#)
13. Smith KE, Hudson JL. Metacognitive Beliefs and Processes in Clinical Anxiety in Children. *J Clin Child Adolesc Psychol* 2013; 42: 590-602. [\[CrossRef\]](#)
14. Wells A. Meta-Cognition and Worry: A Cognitive Model of Generalized Anxiety Disorder. *Behav Cogn Psychother* 1995;23:301-20. [\[CrossRef\]](#)
15. Papageorgiou C, Wells A. An Empirical Test of a Clinical Metacognitive Model of Rumination and Depression. *Cognit Ther Res* 2003;27:261-73.
16. Fernandez-Duque D, Baird JA, Posner MI. Executive Attention and Metacognitive Regulation. *Conscious Cogn* 2000; 9: 288-307. [\[CrossRef\]](#)
17. Nelson TO, Kruglanski AW & Jost, JT (1998). Knowing Thyself and Others: Progress in Metacognitive Social Psychology. In V. Yzerbyt, G. Lories, & B. Dardenne (Eds.), *Metacognition: Cognitive and Social Dimensions*. London: Sage; 66-89.
18. Ayas T, Pişkin M. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu. *Akademik Bakış Dergisi* 2015; 50: 316-24.
19. Bagby RM, Parker JD, Taylor GJ. The Twenty-Item Toronto Alexithymia Scale--I: Item Selection and Cross-Validation of the Factor Structure. *J Psychosom Res* 1994; 38: 23-32.
20. Bolat N, Yavuz M, Eliaçık K, Zorlu A, Evren C, Köse S. Psychometric Properties of the 20-Item Toronto Alexithymia Scale in a Turkish Adolescent Sample. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2017; 18: 362-68. [\[CrossRef\]](#)
21. Bacow TL, Pincus DB, Ehrenreich JT, Brody LR. The metacognitions questionnaire for children: development and validation in a clinical sample of children and adolescents with anxiety disorders. *J Anxiety Disord* 2009; 23: 727-36. [\[CrossRef\]](#)
22. Irak M. Üstbiliş Ölçeği Çocuk ve Ergen Formunun Türkçe Standardizasyonu, Kaygı ve Obsesif-Kompulsif Belirtilerle İlişkisi. *Türk Psikiyatri Derg* 2012; 23: 47-54. [\[CrossRef\]](#)
23. Goodman R. The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *J Child Psychol Psychiatry* 1997; 38: 581-6.
24. Güvenir T, Özbek A, Baykara B, Arkar H, Şentürk B, İncekaş S. Güçler ve Güçlükler Anketi'nin (GGA) Türkçe Uyarlamasının Psikometrik Özellikleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derg* 2008; 15: 65-74.
25. Topçu AE, Dönmez A. Bir Grup Süreci Olarak Akran Zorbalığı: Katılımcı Rollerinin Cinsiyet ve Sosyal Statü Açısından İncelenmesi. *Türk Psikol Derg* 2015; 30: 1-13.
26. Cohen P, Cohen J, Kasen S, Velez CN, Hartmark C, Johnson J, et al. An epidemiological study of disorders in late childhood and adolescence--I. Age- and gender-specific prevalence. *J Child Psychol Psychiatry* 1993; 34:851-67.
27. Bolat N, Yavuz M, Eliaçık K, Zorlu A. The Relationships Between Problematic Internet Use, Alexithymia Levels and Attachment Characteristics in a Sample of Adolescents in a High School, Turkey. *Psychol Health Med* 2018; 23: 604-11. [\[CrossRef\]](#)
28. Nansel TR, Overpeck M, Pilla RS, Ruan WJ, Simons-Morton B, Scheidt P. Bullying Behaviors Among US Youth: Prevalence and Association with Psychosocial Adjustment. *JAMA* 2001; 285: 2094-100.
29. Guzzo G, Pace U, Lo Cascio V, Craparo G, Schimmenti A. Bullying Victimization, Post-Traumatic Symptoms, and the Mediating Role of Alexithymia. *Child Indic Res* 2014; 7: 141-53.
30. Salmivalli C, Karhunen J, Lagerspetz, KMJ. How do the Victims Respond to Bullying? *Aggress Behav* 1996; 22: 99-109. [\[CrossRef\]](#)
31. Tseng MH, Henderson A, Chow SM, Yao G. Relationship between motor proficiency, attention, impulse, and activity in children with ADHD. *Dev Med Child Neurol*. 2004;46:381-8.
32. Kelly EV, Newton NC, Stapinski LA, Slade T, Barrett EL, Conrod PJ, et al. Suicidality, Internalizing Problems and Externalizing Problems Among Adolescent Bullies, Victims and Bully-Victims. *Prev Med* 2015; 73: 100-5. [\[CrossRef\]](#)